

Irena Matus
(Bielsk Podlaski)

Powiatowy Oddział Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku w latach 1890–1915 – działalność i skład personalny

Historia prawnie usankcjonowanej, masowej oświaty cerkiewno-parafialnej datuje się od roku 1884. Nadzór nad nią sprawowała, powołana do życia 19 stycznia 1885 roku, Rada Szkolna przy Świętobliwym Synodzie z siedzibą w Petersburgu. Terenowymi jej organami były szkolne rady diecezjalne i oddziały powiatowe.

Powiat bielski do 1900 roku podlegał Diecezjalnej Radzie Szkolnej w Wilnie, która rozpoczęła działalność w 1884 roku. W celu usprawnienia kontroli w 1888 roku powołano oddział gubernialny w Grodnie, przekształcony w 1900 roku w samodzielną Radę Diecezjalną. Powiatowy Oddział Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku rozpoczął działalność w 1890 roku¹.

Zanim powstały oddziały powiatowe, ustanowiono urzędy inspektorów, które stały się załączkiem szkolnej inspekcji na szczeblu powiatu.

W 1884 roku pierwszymi okręgowymi inspektorami oświaty cerkiewno-parafialnej w powiecie bielskim mianowano: na teren dekanatu kleszczelowskiego – duchownego Juliana Kłoczkowskiego i drohiczyńskiego – duchownego Feliksa Markiewicza. Dekanat bielski

¹ И. Корчинский, *Очерк истории церковно-школьного дела в Гродненской губернии в XIX столетии*, „Гродненские Епархиальные Ведомости” (dalej: ГЕВ) 1903, н-р 24, с. 265.

w związku z dużą liczbą szkół podzielono na dwa okręgi szkolne. Nadzór nad pierwszym, obejmującym parafie Malesze, Brańsk, Pasyński, Rajsk, Ryboły, Hryniewiczze oraz dwie bielskie (Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Michała) powierzono proboszczowi parafii Rajsk Andrzejowi Sosnowskiemu. Kierownictwo nad drugim okręgiem z parafiami Puchły, Klejniki, Narew i Łosinka² objął doświadczony na niwie oświaty cerkiewnej duchowny parafii puchłowskiej Flor Sosnowski³.

Zadaniem inspektorów było wizytowanie podległych im szkół. W pierwszych latach liczba przeprowadzonych kontroli zależała prawie wyłącznie od ich osobistego zaangażowania. W roku szkolnym 1886/87 szkoły cerkiewno-parafialne w powiecie bielskim wizytowane były z bardzo różną częstotliwością. Systematycznych kontroli dokonywał w swoim okręgu tylko Flor Sosnowski. W pozostałych dekanatach powiatu bielskiego sytuacja kształtowała się o wiele gorzej. Na przykład szkoły w Krasnowsi, Stadnikach i Ciechanowcu wizytowano dwa razy w ciągu roku, cztery razy w Czechach, a pięć razy w Gregorowcach i Andryjankach⁴.

Obowiązkiem każdego inspektora okręgowego było sporządzanie rocznych sprawozdań z działalności szkół w podległym okręgu. Początkowo czyniono to w formie chaotycznych i mocno zróżnicowanych w treści sprawozdań. W roku szkolnym 1885/86 odgórnym postanowieniem ujednolicono formę raportów według ustalonego schematu.

W tym okresie inspektorzy okręgowi pracowali społecznie, pozbawieni czynnika motywacyjnego, jakim byłaby nawet najskromniejsza zapłata. Spełniali oni rolę łączników pomiędzy nauczycielami i zarządzającymi szkołami duchownymi a władzami cerkiewno-szkolnymi na szczeblu diecezji i ich oddziałami w Grodnie i Bielsku.

Nowo powołany w 1888 roku Gubernialny Oddział Diecezjalnej Rady Szkolnej w Grodnie przystąpił do tworzenia oddziałów powiatowych. Prace te nadzorował osobiście przewodniczący – biskup Anastazy, który zwrócił się z prośbą do kuratora Wileńskiego Okręgu Szkolnego o wytypowanie kandydatów.

Organizowanie Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku zlecono Leoncjuszowi Bobrowowi – dyrektorowi szkoły powiatowej. W czerwcu 1889 roku władze cerkiewno-szkolne w Grod-

² *Ведомость о домашних школах грамоты Литовской епархии за 1886/1887 год*, „Литовские Епархиальные Ведомости” (dalej: ЛЕВ) 1887, н-р 44, s. 390–391.

³ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 22, с. 240.

⁴ *Ведомость о церковно-приходских школах за 1886/87 г.*, ЛЕВ 1887, н-р 41, с. 358.

nie mianowały przewodniczących poszczególnych oddziałów powiatowych. Funkcje te mogły pełnić wyłącznie osoby stanu duchownego⁵.

W grudniu 1889 roku wytypowane osoby otrzymały pełnomocnictwa organizowania z początkiem 1890 roku oddziałów powiatowych.

Jako pierwszy z dziewięciu w diecezji, 4 stycznia 1890 roku, rozpoczął działalność Powiatowy Oddział Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku.

W tym dniu odbyło się posiedzenie inauguracyjne Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku w ustalonym już wcześniej składzie. Przewodniczącym mianowano duchownego bielskiego soboru Grzegorza Pieńkiewicza. Z urzędu do zarządu oddziału weszli następujący inspektorzy okręgowi: z dekanatu bielskiego – Andrzej Sosnowski i Flor Sosnowski, z kleszczelowskiego – Jan Wróblewski (zastąpił on Juliana Kłoczkowskiego), z dekanatu drohiczyńskiego – Feliks Markiewicz, dwóch komisarzy włościańskich, wspomniany już przedstawiciel szkolnictwa ministerialnego – Leoncjusz Bobrow oraz duchowni Jarosław Bren i Andrzej Jaruszewicz. Funkcję skarbnika powierzono Florowi Sosnowskiemu⁶, pełnił ją jednak bardzo krótko. Zrezygnował 9 września 1890 roku. Następcą ojca Flora został proboszcz parafii Ryboły Julian Michałowski⁷.

Zasady funkcjonowania Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku dokładnie określiła instrukcja z 21 stycznia 1892 roku. Akcentowała ona wykonawczy charakter tego organu. Możliwość wydawania przez oddział samodzielnych rozporządzeń, zwłaszcza w tym początkowym okresie, była ograniczona. Wszystkie postanowienia, jakie zapadały na zebraniach zwyczajnych i nadzwyczajnych Oddziału Powiatowego Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku, wymagały zatwierdzenia w Grodnie, a następnie akceptacji w Wilnie. Warunkiem odbycia posiedzenia zwyczajnego było uczestnictwo minimum trzech członków oddziału, w tym obowiązkowo przewodniczącego. W jego kompetencji leżało zwoływanie posiedzeń i czuwanie nad ich przebiegiem. W przypadku nieobecności należało za czasu przekazać pisemne usprawiedliwienie na ręce przewodniczącego oddziału. W sytuacji kiedy w posiedzeniu nie uczestniczyła wymagana do wydania postanowienia liczba osób, a zaplanowana do rozpatrzenia sprawa nie cierpiała zwłoki, istniała możliwość zarządzenia zebrania w trybie nadzwyczajnym. Tę formę posiedzeń praktykowano

⁵ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 24, с. 265–266.

⁶ Тамże, с. 265–266.

⁷ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 25, с. 277.

również w nagłych przypadkach. Wszystkie decyzje zapadały większością głosów i wyłącznie w głosowaniu jawnym. Osoba wnosząca sprzeciw była obowiązana przedstawiać uzasadnienie swego stanowiska na piśmie.

Przebieg posiedzeń i wszystkie rozpatrywane kwestie skrupulatnie odnotowywano w protokole, który obowiązkowo podpisywali wszyscy członkowie zarządu. Każdorazowo przekazywany on był do zatwierdzenia cerkiewno-szkolnym władzom diecezjalnym. Po akceptacji i ewentualnym naniesieniu poprawek dokument powracał do Bielska. Dopiero wtedy sekretarz pod nadzorem przewodniczącego wypisywał lokalne rozporządzenia.

Najważniejszą osobą w składzie zarządu oddziału powiatowego (stąd funkcję tę powierzano wyłącznie duchownemu) był przewodniczący, choć nie należy zbyt przeceniać tej roli. Przez jego ręce przechodziły wszystkie nadsyłane do Bielska w sprawie szkolnictwa cerkiewno-parafialnego pisma. Przewodniczący dokonywał ich selekcji. Decydował, czy sprawie nadać dalszy bieg, przekazując je sekretarzowi celem wciągnięcia do rejestru pism przychodzących i spraw kierowanych do rozpatrzenia, czy też odrzucić. W przypadku poważnych wątpliwości kwestie te mógł konsultować z osobami bardziej kompetentnymi⁸.

Podstawowym zadaniem Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku było wizytowanie podległych szkół. Obowiązek taki spoczywał na każdym z członków oddziału, pod groźbą wykluczenia z zarządu. Inspektor powiatowy, w oparciu o spostrzeżenia pokontrolne, sporządzał roczne sprawozdanie z działalności szkół w powiecie. Najpóźniej do 1 marca przesyłano do Grodna, opracowane przez skarbnika, roczne rozliczenie finansowe. Do użytku wewnętrznego sporządzano zestawienia półroczne i miesięczne. Przyznane na subsydiowanie oświaty pieniądze lokowano w bielskim banku. W kasie oddziału nie mogło być jednorazowo więcej niż 25 rubli⁹.

Księgowość pod nadzorem przewodniczącego prowadził sekretarz. Pisma Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej nabrały mocy urzędowej dopiero po podpisaniu przez przewodniczącego i sekretarza¹⁰ oraz po opieczętowaniu. Początkowo Oddział Powiatowy w Bielsku korzystał z pieczęci Soboru Świętej Trójcy bądź którejś z pozostałych cerkwi, później miał już własną¹¹.

⁸ *Проект инструкции Уездным Отделениям Литовского Епархиального Училищного Совета*, ЛЕВ 1891, н-р 5, с. 34.

⁹ Tamże, s. 37.

¹⁰ Tamże, s. 34.

¹¹ Tamże, s. 37.

Wraz z rozwojem oświaty cerkiewno-parafialnej i ze wzrostem liczby szkół zwiększał się zakres kompetencji Oddziału Powiatowego Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku. Tu dokonywano zwolnień, włącznie z wydaniem świadectwa pracy, ale tylko na własną prośbę nauczycieli, udzielano także kilkudniowych urlopów, maksymalnie do dziesięciu dni. Nadzorowano pracę początkujących nauczycieli (za wyjątkiem pracujących w elementarnych szkołach *gramoty*¹² i absolwentów seminariów¹³). Najtrudniejszym zadaniem było podniesienie frekwencji szkolnej.

W roku szkolnym 1894/95 po raz pierwszy wypłacono skromne kwoty pracującym dotychczas społecznie inspektorom okręgowym – członkom Oddziału Powiatowego w Bielsku. W roku poprzednim tylko inspektor okręgowy dekanatu drohiczyńskiego Feliks Markiewicz otrzymał w formie nagrody 25 rubli. W 1894 roku w powiecie bielskim nagrody otrzymali wszyscy czterej inspektorzy: Andrzej Sosnowski, Julian Michałowski, Lew Goworski i Feliks Markiewicz. Był to ostatni rok pełnienia tej funkcji przez Markiewicza. Odszedł on na własną prośbę, a na jego miejsce mianowano Antoniego Dubińskiego¹⁴ – proboszcza parafii Narojki¹⁵.

W lipcu 1895 roku arcybiskup Hieronim zażądał od Gubernialnego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Grodnie podania kandydatur przyszłych inspektorów powiatowych, powoływanych w miejsce okręgowych. We wrześniu 1895 roku gotowe listy przekazano do Petersburga. Na powiat bielski proponowano Jarosława Brena¹⁶ – proboszcza parafii Stary Kornin¹⁷, natomiast na jego zastępcę Jana Piskanowskiego¹⁸ – proboszcza parafii Hryniewiczze.

Ostatecznie funkcję inspektora oświaty cerkiewno-parafialnej na powiat bielski arcybiskup Hieronim powierzył 9 sierpnia 1896 roku proboszczowi parafii Pasynki Bazylemu Kostycewiczowi (pełnił ją do 27 lutego 1898 roku). Ze względu na rangę tego stanowiska przedstawioną kandydaturę w oparciu o akta personalne przesłane do Peters-

¹² Szkółki *gramoty* – placówki o najniższym szczeblu organizacyjnym, często pracujące bez jakichkolwiek programów, oferujące uczniom jedynie naukę pisania i czytania oraz elementarne zajęcia z arytmetyki.

¹³ *Проект инструкции Уездным Отделениям Литовского Епархиального Училищного Совета*, ЛЕВ 1891, н-р 5, с. 35–36.

¹⁴ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 26, с. 290–291.

¹⁵ G. Sosna, *Wykaz hierarchii i kleru parafialnego oraz opiekunów cerkiewnych Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie w latach 1839–1986*, Białystok 1986, s. 30.

¹⁶ Tamże, s. 290.

¹⁷ Tamże, s. 21.

¹⁸ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 26, с. 291.

burga rozpatrywały władze synodalne. Bazyli Kostycewicz¹⁹ uzyskał pozytywną opinię władz cerkiewno-szkolnych w Petersburgu. Okazał się on odpowiednią osobą do pełnienia tej funkcji, pochodził z wielopokoleniowej rodziny duchownych. Miał wyższe wykształcenie, ukończył rosyjski Uniwersytet w Warszawie, co w tamtych czasach wśród duchowieństwa prawosławnego było rzadkością. Posiadał także praktykę pedagogiczną. Przez jakiś czas pracował w jednym z gimnazjów w Warszawie²⁰.

Rozporządzenie synodalne z 1896 roku określiło wysokość uposażenia inspektorów powiatowych (zależało ono od liczby szkół) oraz zakres ich kompetencji. Inspektor oświaty cerkiewno-parafialnej na powiat bielski otrzymywał 720 rubli rocznie i była to najwyższa stawka w guberni²¹.

Rozporządzenie z 1896 roku określiło zasady przeprowadzania wizytacji podległych szkół. Odległe placówki cerkiewno-parafialne nakazywano kontrolować minimum raz na kwartał, a jeszcze częściej bliższe. Na wizytowanie jednej szkoły zalecano poświęcać cały dzień, celem dokładnej oceny pracy nauczyciela oraz kompleksowego działania placówki, a zwłaszcza ogólnych warunków, w jakich ona funkcjonowała²².

W składzie Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku często zachodziły zmiany personalne. Stanowisko przewodniczącego oddziału po śmierci Aleksandra Bułygina (proboszcza parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Bielsku) w kwietniu 1894 roku²³ arcybiskup powierzył proboszczowi parafii św. Michała w Bielsku i jednocześnie dziekanowi Augustynowi Taranowiczowi²⁴. Funkcję tę pełnił on do 27 maja 1895 roku. Po nim urząd ten przez długi okres czasu sprawował Aleksander Spasski²⁵ – proboszcz parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Bielsku, a od 1902 roku dziekan bielski. Na stanowisku przewodniczącego oddziału pozostawał on do 20 września 1908 roku²⁶.

¹⁹ Tamże, s. 291.

²⁰ Archiwum rodzinne Kostycewiczów, Послужные списки настоятеля Бельского Св. Троицкого Собора Протоиерея В. Костыщевича.

²¹ Действия Правительства, ЛЕВ 1896, н-р 33, с. 337–338.

²² Инструкция наблюдателям церковно-приходских школ, ЛЕВ 1896, н-р 40, с. 416–417.

²³ G. Sosna, Wykaz kleru..., s. 22.

²⁴ Tamże, s. 96.

²⁵ И. Корчинский, Очерк..., ГЕВ 1903, н-р 26, с. 290.

²⁶ Archiwum rodzinne Kostycewiczów, Послужные списки настоятеля Бельского Св. Троицкого Собора Протоиерея В. Костыщевича.

W 1897 roku zmieniły się zasady finansowania kancelarii Oddziału Powiatowego w Bielsku. Dotychczas przeznaczano na te wydatki 50 bądź 100 rubli rocznie, w zależności od liczby podległych szkół. Kwoty te pochodziły z datków cerkiewnych, przekazanych do dyspozycji prawosławnego konsystorza. Począwszy od 1897 roku na potrzeby kancelaryjne przeznaczano 200 rubli z funduszy szkolnych²⁷.

Zmiany w zakresie praw i obowiązków stawianych oddziałom powiatowym, w zależności od potrzeb w formie kolejnych rozporządzeń, ustalały władze synodalne bądź diecezjalne rady szkolne początkowo w Wilnie, a następnie w Grodnie.

Rozporządzeniem Diecezjalnej Rady Szkolnej z 7 marca 1902 roku określono rolę Oddziału Powiatowego w Bielsku w przeprowadzaniu egzaminów w szkołach. Miało to zapobiec nieporozumieniom, do jakich dochodziło w trakcie egzaminów. Największe uprawnienia posiadał inspektor powiatowy. To on czuwał nad prawidłowym przebiegiem egzaminów. Odpowiadał zarówno za stronę merytoryczną, jak i organizacyjną. Do 15 lutego każdego roku przekazywał do Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej terminarz planowanych w powiecie egzaminów. Na najbliższym posiedzeniu grafik był poddawany pod dyskusję zarządu i po wstępnym zatwierdzeniu przekazywany w dwóch egzemplarzach, najpóźniej do 1 marca, do Grodna. Po ewentualnej korekcie gotowy do realizacji projekt ponownie wracał do Bielska²⁸.

Inspektor powiatowy, w oparciu o informacje dostarczane przez nauczycieli, sporządzał imienne listy przystępujących do egzaminów uczniów. Przygotowywał również teksty dyktand, przekazywane w zalakowanych kopertach przewodniczącym komisji celem uniknięcia nieporozumień. Publiczne ich otwarcie następowało dopiero w dniu egzaminów²⁹. Komisja egzaminacyjna mogła przeegzaminować maksymalnie 30 uczniów.

W 1901 roku w skład Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku wchodził:

- przewodniczący Aleksander Spasski,
- inspektorzy Mikołaj Borowski i Antoni Dubiński,
- dziekani: kleszczelowski – Hipolit Kadłubowski i bielski – Augustyn Taranowicz,
- komisarze włościańscy A. Chomientowski i T. Kosacz.

²⁷ И. Корчинский, *Очерк...*, ГЕВ 1903, н-р 27–28, с. 297.

²⁸ *К сведению и исполнению Уездных Отделений Епархиального Училищного Совета*, ГЕВ 1902, н-р 16, с. 162.

²⁹ Тамże.

Wyżej wymienione osoby weszły do zarządu oddziału z urzędu ze względu na pełnione funkcje. Członkami z mianowania pochodziły zarówno osoby duchowne (proboszcz parafii w Pasynkach Bazyli Kostycewicz, w Rajsku – Andrzej Sosnowski, w Czyżach – Andrzej Jaruszewicz, w Starym Korninie – Jarosław Bren i bielskiego soboru – Grzegorz Pieńkowicz), jak i świeckie (dyrektor Szkoły Powiatowej w Bielsku N. Traskowski i nauczyciel tejże szkoły I. Grudziński, który pełnił funkcję skarbnika³⁰, leśniczy z Hołod M. Pogodin³¹). Księgowość prowadził psalmista N. Czumiłowicz³².

W powiecie bielskim ze względu na dużą liczbę szkół cerkiewno-parafialnych funkcję inspektora powiatowego pełniło początkowo dwóch duchownych Mikołaj Borowski i Antoni Dubiński.

Obciążenie inspektorów obowiązkami duszpasterskimi stworzyło niekorzystną sytuację zarówno dla parafii, jak i dla szkolnictwa. Wyraźnie potwierdza to statystyka. W roku szkolnym 1901/02 inspektor pierwszego bielskiego okręgu szkolnego Mikołaj Borowski 27 szkół cerkiewno-parafialnych wizytował po dwa razy, dziewięć reorganizowanych z gramoty w jednoklasówki po trzy razy, 64 szkoły gramoty po dwa razy i 27 po jednym razie. Drugi inspektor – Antoni Dubiński, w związku z tym że pełnił jednocześnie funkcję dziekana, wizytował podległe szkoły o wiele rzadziej. Nie wszystkie szkoły gramoty były w jego okręgu wizytowane nawet jeden raz. W pierwszej kolejności kontrolował te w środowiskach mieszanych pod względem etnicznym i wyznaniowym. Inspektor tłumaczył to pełnym zaufaniem do nauczycieli. Brak czasu, przy tak dużym obciążeniu obowiązkami, stanowił duży problem dla inspektorów powiatowych³³.

W lipcu 1902 roku władze synodalne wydały rozporządzenie ustanawiające etat dla inspektorów powiatowych, jednocześnie zwalnając ich z obowiązków duszpasterskich. Spowodowało to konieczność podwyższenia zapłaty. Roczne uposażenie określono na 1 200 rubli³⁴ z prawem do emerytury w wysokości 500 rubli po prze-

³⁰ *Отчёт (...) за 1901 г.*, ГЕБ 1903, н-р 9, с. 86.

³¹ Na zjeździe działaczy cerkiewno-szkolnych w styczniu 1901 roku ustalono, że w skład oddziałów powiatowych, oprócz stałych członków, mogą wchodzić okręgowi bądź powiatowi lekarze i miejscowi leśnicy. Kontakt tych ostatnich ze szkolnictwem cerkiewno-parafialnym polegał na tym, że często bezpłatnie bądź po niższej cenie przyznawano z lasów państwowych drewno na budowę szkół i na opał.

³² *Отчёт (...) за 1901 г.*, ГЕБ 1903, н-р 9, с. 86.

³³ *Отчёт Епархиального наблюдателя (...) за 1901/1902 г.*, ГЕБ 1903, н-р 17, с. 184–185.

³⁴ *От Гродненского Епархиального Училищного Совета*, ГЕБ 1902, н-р 31–32, с. 277.

pracowaniu 25 lat³⁵. Dzięki temu rozporządzeniu znacznie wzrosła dyspozycyjność inspektorów powiatowych.

Inspektorem na powiat bielski został jeden z dwóch dotychczas pełniących tę funkcję duchowny Mikołaj Borowski. Roczne uposażenie ustanowiono na kwotę 1 200 rubli brutto, z czego na rękę przykładowo w 1905 roku otrzymał 1 176 rubli³⁶.

Wynagrodzenie inspektor Borowski pobierał około 20 każdego miesiąca. Wcześniej zdarzało się tylko w kwietniu, przykładowo w 1907 roku było to 17 kwietnia³⁷, a w 1908 roku nawet 9 kwietnia³⁸. Wynikało to z terminu Świąt Wielkanocnych w danym roku. Pieniądze przekazywano do kasy Oddziału Powiatowego Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku, skąd wypłacano je inspektorowi³⁹. Spośród członków Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku stałą pensję otrzymywał jeszcze przewodniczący. Przykładowo w 1904 roku otrzymał 150 rubli rocznie⁴⁰.

Cerkiewno-szkolne władze synodalne i diecezjalne stosowały wobec członków oddziałów powiatowych nagrody prestiżowe, wyróżnienia, publiczne podziękowania i błogosławieństwa składane na łamach prasy, a wobec duchownych również nagrody i tytuły hierarchii cerkiewnej. Przewodniczący Oddziału Powiatowego Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku – duchowny – Aleksander Spasski w 1904 roku został wyróżniony Biblią od Świętobliwego Synodu⁴¹, a rok wcześniej w formie nagrody otrzymał godność protojereja⁴². W 1905 roku publiczne podziękowanie za wzorową pracę przekazały cerkiewno-szkolne władze diecezjalne skarbnikowi bielskiego oddziału O. Grudzińskiemu⁴³.

Kolejne rozporządzenie w sprawie kompetencji oddziałów powiatowych władze w Grodnie wydały w październiku 1904 roku. Oddział

³⁵ *От Гродненского Епархиального Училищного Совета*, ГЕВ 1903, н-р 17, s. 184.

³⁶ Archiwum cerkwi św. Michała w Bielsku Podlaskim, *Денежная книжка* (...) за 1903/1905 гг.

³⁷ Archiwum cerkwi św. Michała w Bielsku Podlaskim, *Денежная книжка* (...) за 1907 г.

³⁸ Archiwum cerkwi św. Michała w Bielsku Podlaskim, *Денежная книжка* (...) за 1908 г.

³⁹ *Из журнальных постановлений*, ГЕВ 1905, н-р 11, с. 312.

⁴⁰ Archiwum cerkwi św. Michała w Bielsku Podlaskim, *Денежная книжка* (...) за 1904 г.

⁴¹ *Действия правительства*, ГЕВ 1904, н-р 21, с. 585.

⁴² В. Шевалеевский, *Церковно-школьное дело...*, ГЕВ 1909, от. неоф., с. 234–235.

⁴³ *Из журнальных постановлений*, ГЕВ 1905, н-р 11, с. 308–309.

Powiatowy Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku został zobowiązany do przekazywania pod koniec każdego roku do redakcji „Diecezjalnych Wiadomości Grodzieńskich” informacji o zaistniałych wakatach w szkołach cerkiewno-parafialnych w powiecie. Oddział nadzorował także wypłacanie nauczycielom pensji na podstawie składanych co miesiąc do kasy powiatowej zapotrzebowań. Sprawdzano, aby pieniądze za okres wakacji wypłacano po złożeniu pisemnego oświadczenia o pozostaniu na przyszły rok w tej samej szkole. Zaostrzono zasady dokładnego rozliczania się za każdy miesiąc z wydatkowanych na cele szkolnictwa cerkiewno-parafialnego pieniędzy. Oddział Powiatowy w Bielsku co miesiąc był kontrolowany przez działającą przy Diecezjalnej Radzie Szkolnej w Grodnie Komisję Rewizyjną. Raz w roku kompleksową wizytację przeprowadzał także inspektor diecezjalny⁴⁴.

Obowiązkiem inspektora powiatowego było przedstawianie spostrzeżeń pokontrolnych w dwóch egzemplarzach do oddziału i dla inspektora diecezjalnego w Grodnie⁴⁵. W przypadku dłuższej nieobecności inspektora powiatowego, bądź w sytuacji wakatu, do czasu powołania na to stanowisko osoby funkcję tę sprawował przewodniczący oddziału⁴⁶.

Oddział Powiatowy Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku z czasem przejął całkowicie sprawy kadrowe nauczycieli. Udzielał nauczycielom wakacyjnych urlopów i kontrolował czy ich terminy były przestrzegane. W przeciwnym razie wyciągano konsekwencje. W przypadku przeniesień Oddział Powiatowy miał obowiązek powiadamiania o tym nauczycieli. Od 1905 roku⁴⁷ w Bielsku wydawano zezwolenia na zmianę stanu cywilnego nauczycieli. Od 1907 roku już wszystkie sprawy kadrowe były w gestii oddziałów powiatowych. W związku z tym w Bielsku przechowywano stale uzupełniane tzw. posłużnyje spiski⁴⁸. Były to obszerne akta osobowe z dokładnym uwzględnieniem przebiegu pracy zawodowej i danych biograficznych⁴⁹. Oryginały świadectw i dyplomów pozostawały w aktach osobowych nauczycieli, przechowywanych w dokumentacji Diecezjalnej Rady Szkolnej w Grodnie.

⁴⁴ *Из журнальных постановлений*, ГЕВ 1904, н-р 23, с. 652.

⁴⁵ Российский Государственный исторический архив в Санкт-Петербурге, ф. 803, оп. 10, д. 238, Отчёт (...) за 1905/1906 г., к. 1.

⁴⁶ *Отчёт о состоянии (...) за 1909/1910 г.*, ГЕВ 1911, н-р 52, с. 62–63.

⁴⁷ *Из журнальных постановлений*, ГЕВ 1904, н-р 23, с. 652.

⁴⁸ *Журнал Съезда...*, ГЕВ 1901, н-р 14, с. 107–108.

⁴⁹ *От Гродненского Епархиального Училищного Совета*, ГЕВ 1907, н-р 13, с. 132.

Obowiązkiem Oddziału Powiatowego w Bielsku była stała troska o stan pomieszczeń szkolnych. Przesyłały one do 15 maja każdego roku do Diecezjalnej Rady Szkolnej w Grodnie raport o stanie technicznym podległych im szkół. Dołączano kosztorysy planowanych remontów i budów z uwzględnieniem ogrodzenia, składu na opał oraz zakupu mebli do sal lekcyjnych i kwater nauczycielskich⁵⁰.

W składzie personalnym Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku w 1905 roku, w porównaniu do 1901 roku, zaszły niewielkie zmiany. Funkcję inspektora powiatowego pełnił Mikołaj Borowski. Do zarządu z racji zajmowanych stanowisk weszły nowe osoby: dziekan drohiczyński Hilarion Budiłowicz i leśniczy z Hołod Włodzimierz Leontiew. Zwiększono także w zarządzie oddziału liczbę urzędników. W związku z tym do rady weszli Piotr Follenndorf, Wiktor Jerarski, Michał Tumański, Mikołaj Szmakow – komisarze włościańscy oraz okręgowy inspektor Dyrekcji Szkół Ludowych powiatu bielskiego Piotr Markow, a po nim M. Chnykin⁵¹.

Rok 1908 przyniósł istotne zmiany w Oddziale Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku. Dwudziestego września na stanowisko przewodniczącego, po Aleksandrze Spasskim, został mianowany Bazyli Kostyczewicz, nowo powołany dziekan bielski⁵². Mikołaj Borowski na stanowisku inspektora powiatowego pozostawał przez wiele lat, aż do 13 marca 1909 roku, kiedy został mianowany wikariuszem cerkwi w Mielniku. Na jego miejsce powołano Arseniusza Szyryńskiego (funkcję tę pełnił do 1915 roku⁵³).

Obsada głównych stanowisk Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku pozostawała bez zmian do czasu pierwszej wojny światowej, na czele z przewodniczącym Bazyliem Kostyczewiczem i inspektorem powiatowym Arseniuszem Szyryńskim.

Nastąpiła natomiast rotacja i dalszy wzrost liczby członków zarządu oddziału i to zarówno stanu duchownego, jak i urzędników świeckich. Na początku 1915 roku w jego skład weszli następujący duchowni: B. Kostyczewicz, A. Szyryński, A. Spasski, L. Tymiński, A. Winogradow, M. Bogdanowicz i dziekani, a także osoby świeckie – komisarze włościańscy oraz dodatkowo marszałek szlachty po-

⁵⁰ *Из журнальных постановлений*, ГЕВ 1901, н-р 15, с 114.

⁵¹ *Справочная Книжка Гродненской епархии на 1905 г.*, Гродно 1905, с. 13.

⁵² Archiwum rodzinne Kostyczewiczów, Послужные списки.

⁵³ В. Шевалеевский, *Церковно-школьное дело...*, ГЕВ 1909, от. неоф., с. 233.

wiatu bielskiego A. Bogdanowicz i przedstawiciele sądu okręgowego: S. Charczenko, W. Koropaczew, N. Bojkow⁵⁴.

Powiatowy Oddział Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku pracował według rocznego harmonogramu. Decyzje zapadały na przewidzianych raz w miesiącu zebraniach. Z reguły spotkania te miały miejsce, za wyjątkiem grudnia, w drugiej połowie miesiąca. Przykładowo w 1905 roku obrady Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku odbywały się w następujących dniach: 31 stycznia, 18 lutego, 14 marca, 29 kwietnia, 16 maja, 20 czerwca, 18 lipca, 19 sierpnia, 19 września, 17 października, 14 listopada i 12 grudnia. Terminy te nie były przypadkowe, zaplanowano je celowo w zależności od posiedzeń Diecezjalnej Rady Szkolnej w Grodnie. Grafik spotkań układano tak, aby analizowane na szczelbu powiatu rozporządzenia władz diecezjalnych w przypadku ewentualnej niejasności można było przekonsultować jeszcze na zebraniu w Grodnie. Oddziały powiatowe, jak i Diecezjalną Radę Szkolną w Grodnie, obowiązywał rok kalendarzowy, a nie szkolny⁵⁵.

Kres działalności Powiatowego Oddziału Diecezjalnej Rady Szkolnej w Bielsku położyła pierwsza wojna światowa.

Змест

За царкоўна-прахадскім школьніцтвам наглядзі павятовыя аддзелы Епархіяльных вучылішчых саветаў. Аддзел у Бельску рашэннем Гродзенскага Епархіяльнага вучылішчнага савета быў заснаваны 4 студзеня 1890 года. Пачаў ён працу як першы з ліку дзевяці аддзелаў у губерні. Быў гэта орган выканаўчага характару, які з цягам часу атрымаў заканадаўчыя паўнамоцтвы. Аднак усе рашэнні, якія прымаліся на сходах, пратакаваліся і перадаваліся ў Гродна на зацвярджэнне. Управа аддзела засядала раз на месяц, а ў выпадку неабходнасці склікаліся нечарговыя сходы. Галоўнай задачай аддзела быў кантроль усіх узроўняў царкоўна-прахадскай асветы. Аддзел арганізаваў і кіраваў ходам экзаменаў у школах, распаўсюджваў падручнікі. На аснове вынікаў кантролю інспектар састаўляў гадавыя справаздачы з дзейнасці прыхадскай асветы ў павеце, а скарбнік рыхтаваў фінансавы рапорт. Загадвалася кантраляваць школы сама меней раз на квартал. Аддзел правяраў аплачванне педагагічных кадраў. Спачатку часткова, а з цягам часу поўнасьцю пераняў усе кадравыя пытанні настаўнікаў. Праверка школ была абавязкам кожнага члена ўправы аддзела. Управа Павятовага аддзела Епархіяльнага вучылішчнага савета састаўлялі старшыня, сакратар, павятовы інспектар, святары – благачынныя, сялянскія камісары, пазней у яе склад увайшлі таксама прадстаўнікі суда, маршалак шляхты, настаўнікі павятовай школы, леснікі. Найбольшымі кампетэнцыямі надзелены быў інспектар

⁵⁴ *Справочная Книжка Гродненской Губернии на 1915 г.*, Гродно 1915, с. 175.

⁵⁵ *Росписание очередных заседаний Гродненского Епархиального Училищного Совета и его уездных отделений на 1905 г.*, ГЕВ 1905, н-р 6, с. 146.

(пачаткова было іх чатырох акруговых). Першым інспектарам быў Васіль Кастыцэвіч, затым адначасна працавалі два інспектары: Мікалай Бароўскі і Антон Дубінскі. Аддзел у Бельску спыніў сваю дзейнасць у 1915 годзе.